

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ТҰҢҒЫШ ПРЕЗИДЕНТІ - ЕЛБАСЫНЫҢ ҚОРЫ

«ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ БІЛІМ – 2017»

студенттер мен жас ғалымдардың
XII Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ

XII Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ – 2017»

PROCEEDINGS

of the XII International Scientific Conference
for students and young scholars
«SCIENCE AND EDUCATION - 2017»

14th April 2017, Astana

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ**

**«Ғылым және білім - 2017»
студенттер мен жас ғалымдардың
XII Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XII Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«Наука и образование - 2017»**

**PROCEEDINGS
of the XII International Scientific Conference
for students and young scholars
«Science and education - 2017»**

2017 жыл 14 сәуір

Астана

УДК 378

ББК 74.58

Ғ 96

Ғ 96

«Ғылым және білім – 2017» студенттер мен жас ғалымдардың XII Халықаралық ғылыми конференциясы = The XII International Scientific Conference for students and young scholars «Science and education - 2017» = XII Международная научная конференция студентов и молодых ученых «Наука и образование - 2017». – Астана: <http://www.eni.kz/ru/nauka/nauka-i-obrazovanie/>, 2017. – 7466 стр. (қазақша, орысша, ағылшынша).

ISBN 978-9965-31-827-6

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 378

ББК 74.58

ISBN 978-9965-31-827-6

©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2017

азаматтардың ішінен Ұзақ батыр дараланып шығады. Жәмеңке бастаған ақсақалдар ел басына күн туған қиын жағдайды жан-жақты талдап, ой таразысына сала отырып, ақырғы, қорытынды сөзді Ұзаққа қалдырғанда, ол жиналған жұртқа мынаны айтады: «- Ел аман еді, жайлауы жарасып еді.

М.Әуезов өз шығармасында Қарқара маңындағы босқан елдің қанды қырғынға ұшыраған халін дәл өзінде болғандай күйде мес, одан едәуір сыпайы, білгілі дәрежеде жеңілдетіп суреттейді. Әйтсе де, басы бірікпеген, ел ретінде мемлекеттік, саяси, әскери салалардың бәрінде де дәрменсіз халықтың қатыгез, озбыр, жауыз күштің шеңгелінде жазықсыз жайрап қалғанын жазушы суреткерлік асқан шеберлікпен бейнелеп көрсетеді. Қызыл бөрік болысы қазақтарының көтеріліс суреттері де мұрағат деректерімен толық сәйкес келеді.

Жазушы өз шығармасында халық көтерілісінің жалпы суретін, көтеріліс басшыларының азаматтық, ерлік рухын танытуға ерекше назар аударады да, жекелеген ел адамдарының, батырлардың тұрмыс жайын, үй ішінің шындықтарын толғай бермейді. Тек Ұзақ батырдың айналасына ғана едәуір кең тоқталады. Оның өзі де көтеріліс оқиғаларымен байланыстырылады. Ұзақ батырдың отбасын, туысқандық айналасын М.Әуезов шағын да болса шынайы суреттейді. Мысалы, Ұзақтың Бекей атты қызының басындағы қайғылы оқиға шығармада тұтастай тарихи шындықтан тамыр тартып жатады.

Қорыта айтқанда, М.Әуезов «Қилы заманда» халық бойындағы өрлікті, қорлыққа көңгісі келмейтінін, тәуелсіздікке құштарлығын паш етті.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Комлев Н.Г. Словарь иностранных слов. – М., 2006
2. Толковый словарь иностранных слов Л. П. Крысина.- М: Русский язык, 1998.
3. Автор: нақты автор және имплицитті автор. Автор бейнесі.
4. Хализев В.Е. Теория литературы. М., 1999.

ӘОЖ 82-13

ЕСЕНҒАЛИ РАУШАНОВ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ ИДЕЯ

Файзолла Алпамыс Бауыржанұлы

Fayzolla.alpamys@gmail.com

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ Филология факультетінің 1 курс магистранты,

Астана, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі – Р. Тұрысбек

Қай-қай заманда да нағыз ақындар шығармашылығына ел қамы, халық мүддесі, ұлт болашағына қатысты өзекті мәселелерді арқау ету арқылы өз заманының ұлттық идеологиясын және ұлттық идеяны қалыптастырады әрі насихаттайды. Қазақ ақындарының ішінде Есенғали Раушанов өз шығармашылығы арқылы ұлттық идеяны жаңа бір қырынан, жаңа бір биігінен, жаңа бір көркемдік ерекшелік тұрғысынан жырлады деп айта аламыз. Мәселен, «Саяси емес өлең» атты диалог түрінде құрылған төрт-ақ шумақ өлеңін алайық. Мұнда ақыннан әлдебір жұмбақ сұхбаттасы шетелдерде кімі бар екенін сұрайды. Әкешесі, екі әжесі, бір ағасы кеткен елге өзінің де тартып кеткісі келетінін, дегенмен анасы «әзірше қоя тұр» деп хабар бергенін, туыстарының түсіне жиі енетінін айта келе автор ол елдің «Аспанстан», яғни о дүние екенін білдіреді. Өленді Е. Раушанов:

Шошып тұрам орнымнан, үңілем де,

Несін айтып тұр деме мұңын елге.

Қазақстан жерінен кетер болсам,

Тек сол жаққа кетемін түбі мен де, –[1, 286 б].

деп түйіндейді. Ақынның Отанға деген перзенттік сүйіспеншілігі, атамекенге деген мөлдір

сезімі, туған ел, туған жерге деген ыстық махаббаты осы төрт-ақ шумақтан анық көрінеді. Ұлан-ғайыр атырапты, кең байтақ даланы көз алартқан дұшпаннан қайтсек сақтап қаламыз, қайтсек жерімізді жанға толтырамыз деп қам жеген қазіргідей шақта жақсы өмір іздеп шетелдерге көшіп жатқан қандас бауырларымыз Есенғали Раушановтың осы жырын жан-жүрегімен сезініп оқыса керек-ті. Осы ретте, атылатынын, асылатынын, қуғынға ұшырап, абақтыға жабылатынын біле тұра, осыдан бір ғасыр бұрын Алашордашылардың «Қазақтың – Қазақстаннан басқа Отаны жоқ. Сондықтан қазақ үкіметінің мүшелері қазақ ішінде қалуы тиіс» [2, 26 б]. деп бірауыздан шешім қабылдап, сырт елдерге қоныс аудармағаны еске түседі. Демек, Алаш зиялыларының рух-намысы бойына қонған Есенғали ақын да жүрекжарды жыры, төл туындысы арқылы қазақтың «Ит тойған жеріне, Ер туған жеріне» деген мақалын оқырмандардың есіне салады.

Алайда ел бастар көсемдері мен сөз бастар шешендерінің тілін алса, қазақ әлдеқашан алыс-жақын көршілерін аузына қаратқан алпауыт ел, күшті жұрт, іргелі мемлекет еді-ау. Е. Раушановтың мұндай ойы мен күйінішін, шері мен шемінін «Қарға бойлы Қазтуған» атты жырынан көреміз. Аталмыш шығармасында бізге ақын Қазтуған жыраумен сырласқандай, мұңын шаққандай әсер қалдырды. Автор майлы қиын – Маңқыстау бойын, елді қиян – Еділ бойын Мысырға айырбастамайтынын айта келе, азын-аулақ сөз айтса, онысы «сабында саф алтынның буы бар, ұшында тіл тартқызбас уы бар» Қазтуған қамшысының от бүлдіргісіне жарап-жарамайтынын уайымдап тебіренеді. Одан әрі тегі осал болмаса да, есті сөзіне ел құлақ аспай, тірі өлік болып күйініп жүргенін тілге тиек етеді. Жырын автор:

Таң қаласың несіне,

Қарға бойлы Қазтуған,

Қазақ сені де тыңдаған жоқ уағында-ай... – [1, 266 б].

деп оқырманға ой сала қорытындылайды. Бұл өлеңнен ұғатынымыз топ бастар серкелерінің соңынан ергеннен халық ұтпаса, ұтылмайды. Ендеше, бір жағадан бас, бір жеңнен қол шығарар бірліктің аса маңызды екенін «өз сөзінен басқа сөзді ұқпайтын қыртындар» мен «бас-басына би болған қиқымдарға» (Абай) ебін тауып түсіндіру керек!

Бірінші талданған өлең сияқты «Жат емес-ті» өлеңі де екі адамның арасындағы диалог түрінде жазылған. Онда автор көрші ақынның «Кіл саудагер ел тізгінін қолға алып, Сатып жатыр Отанды» деп ызаланғанын жазады. Әңгіме ары қарай былай өрбиді:

– Сатып жатса, алмайсың ба өзің-ақ?

– Кедеймін ғой, мен бейшара кедеймін. –

Ұйқы қысып зорға отырмын божырап,

Не деймін? [1, 256 б].

Негізінде, бұл жерде ақын өзін ұйқы қысып отырғанын емес, жалпы елдің әлі де ұйқыда екенін айтып отыр. Яғни, өлеңде қазақ халқының атынан сөйлейді. Ұлан-ғайыр қазақ даласын жергілікті халық өзі игере алмай, шетелдік компанияларға ондаған жылға жалға берілуіне және пайдалы қазбалардың шикізат күйінде сырт елдерге арзан бағаға сатылуына деген наразылық көрініс тапқан. Автор «Отанды сату» деп осыны айтса керек. Мұны көріп-біліп отырған халықтың заманауи ғылым-білімді игеруге, озық технологияларды меңгеруге құлықсыздығына, самарқаулығына ашынып жазылған өлең деп топшылаймыз. Оқырман қауымды, қарапайым халықты жырмен белгілі бір іске, ұлттық идеяға жұмылдыру кез-келген шайырдың мұраты болғандықтан, аталмыш шығарманың да өзіндік маңызы бар деп есептейміз.

Дегенмен, Есенғали ақын қазақтың мінін ғана емес, жақсы жақтарын да көре білгенін шығармашығын мұқият зерделей отырып байқадық. Мәселен, «Әкемнің өлеңінде» «Тыңдар құлақ табылса, Әр қазақта он қазақтың зары бар» [1, 260 б]. деуі арқылы халқымыздың бауырмалдық, жанашырлық, әрдайым өзгенің де қамын ойлаған көпшілдік қасиетін тілге тиек еткенін ұқтық.

«Арғымақ ару аттар жалында» өлеңінде қаламгер «қазақ» сөзінің мәнін жаңа бір қырынан жырлайды, жаңа бір мағына беріп өлеңге қосады. Мұнда «Бабырнама» жырынан «...қазақтықта менімен бірге жүрді... ол...» деген үзінді алынып, «қазақ» сөзі «жауынгер»,

«әскер», «шайқас» деген мағынада қолданылған.

Арғымақ ару аттар жалында

Жел ұйықтайды бұл түнде.

Кешегі кескекті ерлердің барында,

Ол ұйқы он бұзылар еді бір күнде,

Ал айташым, айтар болсаң, сол ерлерді айт іркілме, – [1, 289 б].

деп «Дулығалы бас кескен, Ту түбінен ту алған, Жауды көрсе, қуанған» (Махамбет) ерлердің заманын еске түсіріп басталған жырды автор: «Қазақ өлсе – көмілер, Көмілмесе, иманы Хаққа аманат, Қазақтығың өлмесін» деп түйіндейді. «Қазақ» сөзі «әскер», «жауынгер» мағынасында айтылғанын ескерсек, демек, ақын адам бойындағы жауынгерлік рухты, қайсарлықты, жамандықпен күресте ауадай қажет табандылықты өлтіріп алмауды меңзеп отыр. Ұлы Абайдың өзі толық адамның негізгі үш қасиетінің бірі қайрат екенін айтқанын еске түсіре отырып, талданып отырған өлеңге өте құнды деп баға береміз. Өйткені, қандай салада болсын Отанға қызмет ету үшін қайтпас қайсарлық, түгесілмес төзім, асқақ жауынгерлік рух қажет.

Оқырман қауымды мұндай өр рухқа тәрбиелеу үшін ақынның өзі жігерлі, асқақ рухты тұлға болуы керек екені айтпай-ақ түсінікті нәрсе. Кезінде Қадыр ақын да бұл туралы «Ақынға керек ақыл көп, Асаулық керек аздаған» деген еді. Көзі тірі классик Есенғали ақынды жақын танитындар немесе көзбе-көз әңгімелескендер оның мінезді адам екенін біледі. Сондай-ақ, мұны шайырдың жырларынан да байқаймыз. Мәселен, «Еркек» атты өлеңін алайық. Онда автор нағыз еркектің, шын мәніндегі ердің атынан сөйлей отырып, өзінің «қасқырдан тартып алып апан жайлағанын», «тарпаңды көлік қылып мінгенін», «жолбарыс-тағдырдан жеңілмегенін», «жатыры асыл деп қабылан-қызбен қосылғанын», «шыңда қара беріш қайың боп қасқайып өскенін» жырға қосады. Осындай отты да рухты жыры арқылы ақын жігіттерді қайратты болуға тәрбиелеп, өмірдің сынақтарына сынбауға шақырып тұрғандай көрінеді. «Піл сүйек, нар қылықты» (Мұқағали) азаматтар уақыт өткен сайын азайып бара жатқан заманда бұл жырды әрбір жігіттің оқығаны дұрыс деп есептейміз.

«Уа, жалт еткен, жалт еткен» атты өлеңінде Есенғали бұл ойын одан әрі өрбітіп, дамыта түседі. «Жай түссе де жасқанбайтын, қарт әкесі қарағайдың» қарсы біткен көп бұтағы алағай да бұлағай қарлы нөсер құйғанда, тамырына су тигізбей қорған болып, түбірімен жұлынып қалмауын қамтамасыз ететінін шабыттана жырлай келе:

... Бері таман келелік,

Қарындас жұрт – қара орман.

Қарағайдай қалың өскен ел едік,

Тамырыңды көрелік... – [1, 129 б].

деп өлеңді оқырманға ой сала аяқтайды. Шынында да, Отанымыз алып бір қарағай болса, біз сол қарағайдың бұтақтарымыз. Ал тамыры – ұлттың салт-дәстүрі, тарихы, әдеп-ғұрпы, тілі, діні, бір сөзбен айтқанда – ділі. Тамыр болмаса, қарағай жоқ. Қарағай жоқ болса, бұтақтар да жоқ. Ал тамырды қарлы нөсерде сақтап қалатын қарсы біткен бұтақтар, яғни кескекті ерлер. Заманның бұрқасын-дауылдарында түп-тамырымыздың зиян шекпеуіне қаншалықты мән беріп жүрміз? Ұлттық рух, ұлттық намыс, ұлттық болмысымызды қорғай алып жүрміз бе? Орман ішіндегі көріністі суреттей отырып, ақын осындай сауал тастайды. Шайырдың әдеби әдіс-тәсілдерді ұтымды пайдалана білетін шеберлігіне еріксіз сүйсініп, тандай қағасың. Сол себепті, өлеңдерін қайта-қайта оқи бергің келеді.

Есенғали Раушановтың «Сарыөзен» поэмасында ұлттық идеяны насихаттау анық байқалады. Аталмыш шығарманың ерекшелігі – автор бір-бірінен мүлде алыс жатқан екі дәуірдегі оқиғаларды жырлай отырып, ойын тарихи шындықпен шендестіре жеткізеді. Ұғынықты болуы үшін поэманың мазмұнын қысқаша талдап өтейік.

...Аландардың патшасы Батразд жер қайысқан қалың қолымен тұтқиылдан келіп, Томиристің елін шабуға келіспегені үшін сарматтардың бір ауылын қырып тастайды. Содан соң Томирис жағына сатылып кетті деп жала жауып, жан-жаққа хабаршы шаптырады. «Өліктердің денелеріндегі жебелерді суырып алу керек. Сармат патшасы Ларкион жебелерді

танып, бұл ауылды кімнің қырғанын біліп қоюуы мүмкін» – деген біреуге Батразд: «Қорықпа, бұлардың салтында моланы қазуға да, жаңғыртуға да болмайды» – деп гүр етеді.

Арада мыңдаған жыл өткен соң тура осы жерде, яғни Сарыөзеннің бойында осыған ұқсас оқиға болады. ...1862 жылы Орынбор генерал-губернаторы Крыжановскийдің қабылдауында Ішкі Орданы басқару жөніндегі Уақытша Советтің кеңесшісі сотник Мұхаммед-Салық-Қожа Бабажанов болып, қазақ халқының тағдырына байланысты екі мәселені көтереді: байлар мен помещиктер иеленіп алған Еділдің екі бетін де шаруаларға қайтару және қазақ даласында орыс-қазақ мектептерін ашу. Ұға білген адамға бұл ұсыныстар қазақ халқын ұйқыдан оятып, отаршылдыққа қарсы күреске шақырумен бірдей еді. Сондықтан генерал-губернатордың сотник Бабажанов шығып кеткеннен кейінгі ойын автор:

«Да-а, сөз жоқ, батыл ұлан, батыл ұлан,

Көз жазбау керек болды, заты, бұдан.

...Қазақта қарғыс атқан тағы бір ұл,

Қағынып туған екен жатырынан» – [1, 293 б].

деп жырлайды. Арада біраз уақыт өткен соң, Ордаға өзі баратынын айтып хабаршы жібереді. Қазақ сұлтандары генерал-губернаторды құрақ ұшып, балаша емпең қағып қонақ қылады. Крыжановский осы сапарында Салық төреге ұсыныстарын қабыл алғанын айтып қуантқанмен, бұл айлакер әрі сұм генерал-губернатордың зымиян жоспарынан қазақ төресі секем алып қалмасын деген сақтығы ғана еді. Орынбордан келген «құрметті» мейманның қолынан у қосылған шарап ішкен Мұхаммед-Салық-Қожа Бабажанов келесі күні ұйқысынан оянбай қалғанда, қылмыскердің өзі «аһ» ұрып, «қайғырады». Тіпті, алдын-ала келісім бойынша «жүрегі қуаныштан жарылып өлді» деп жалған қорытынды жасайтын дәрігерді өлікке сараптама жасауға алдыртады. Ал шындықты білетін Крыжановскийдің адъютанты болса, халық ақиқатты ешқашан анықтай алмайтынын біліп, «Өлікті тексерту де, қайта ашу да бұл елдің салтында жоқ» деп миығынан күліп тұрады.

Поэманы автор «Оба жыры» деп аталатын эпилогпен бітіреді: «XX ғасыр. Әлқисса, Сарыөзен арнасына сыймай буырқана тасыды. Асау толқындар қара оба жақ жердің арғы бетінде жасырынып жатқан әлденені жан сала іздегендей жапа-тармағай ұмтылды. Табанын толқын кемірген жарлауыттар гүрс-гүрс құлап жатты. Ақыры, жардың бетіне сансыз адамның сүйегі самсай шыға келгенде, Сарыөзен сабасына түсті. Қайыр сұрағандай созыла түсіп, қатып қалған қолдар, зұлмат тағдырды мазақтап сақ-сақ күле жөнелетіндей боп көрінетін қу бас, сыңарын іздегендей шошайып тұрған аяқтар, саусақтар, омыртқалар, қабырғалар, жапырақ бас алан жебелері қара жардың бетінде қатталып тұрды... Қатталып тұрды, қат-қат кітап секілді әлі оқыла қоймаған» [1, 317 б].

Иә, өзінің тарихын, өткенін зерттемейтін, құндамайтын халық ешқашан ақиқатты біле алмайды, кімнің жау, кімнің дос екенін бағамдай алмайды. Сарыөзеннің асау толқындары сияқты өмір де өз уақыты келгенде тарихтың шаң басқан, әлдеқашан ұмытылған беттерін қайта ашады. Дегенмен, сол кезде өткенді зерттеп, зерделейтін, ненің рас, ненің өтірік екенін анықтайтын ұрпақ табылса жақсы. Әйтпесе, «қара жардың бетінде қатталып тұрған алан жебелерінің» сыры ашылмайды. Міне, Есенғали ақын «Сарыөзен» поэмасы арқылы ұлттық тарихты қаузап зерттеуге үндейтін осындай идеяны насихаттаса керек.

Сонымен қатар, ақынның аталмыш шығармасы көркемдік жағынан өте жоғары деңгейде екенін міндетті түрде айта кету керек. Мәселен, мынадай теңеулерден көз алдында тұтастай картиналар елестейді:

...Беткейге шығып кеткен топ қызғалдақ,

Бейне бір секем алған үркек елік... [1, 293 б]

...Қылаң жол – қылыш ізі кеткен осып,

Етекте қара қорым көп төбешік.

Бүк түсіп, теріс қарап жатыр үнсіз,

Қалғандай бір-біріне өкпелесіп... [1, 296 б]

...Топ жыңғыл телміреді тораңғылға,

Салық тұр тораңғыл боп топ алдында... [1, 302 б]

...Қызарып Сарыөзеннің жарқабағы,
Батыс жақ бауырдай боп қанталады... [1, 302 б]
...Қараша ауыл шаруа қамын ұмытып,
Қара шекпен делендеді, күпінді.
Қара қазан қарнын отқа жылытып,
Қара шәугім отқа шырт-шырт түкірді... [1, 303 б]
...Үй толы Нұралының көп тентегі,
Дүр етті қоян жұтқан қаршығадай...
...Күйшіге аппақ мойнын бұрды ханша,
Ханша емес, тауға біткен бұл бір арша.
Жанарын мөлдіретіп келіп тұрды,
Желіде жалғыз қалған мұңлы нарша... [1, 314 б]

Міне, ақынның осындай теңеулерінен жырға қосып отырған құбылысы, көрінісі кәдімгі бейнежазба көріп отырғандай көз алдына елестейді. Бұдан шайырдың шеберлігін қапысыз аңдаудан бөлек, қазақтың тыныс-тіршілігін, ауыл өмірін жете білетіндігін аңғарамыз. Өйткені, әдеби әдіс-тәсілдері мен теңеулерінің барлығы ауыл өмірінен, табиғат құбылыстарынан алынған. Бұл да бір хас ақынның белгісі болса керек. Жоғарыда келтірген мысалдар Есенғалидың ақындық қабілетінің бір көрінісі, таптырмас теңеулерінің бір парасы ғана. Айта берсек, жоғарыдағы өлең жолдары жалғаса береді.

Сөзіміздің соңында, Есенғали Раушановтың поэзиясы ұлттық идеяға негізделгенін айтқымыз келеді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Раушанов Е. Бозаңға біткен боз жусан. – Алматы: Раритет, 2006, 382 б.
2. Жұртбай Т. Біртұтас Алаш идеясы: Зерттеулер. – Алматы: Орхон, 2014. – 368 бет.

ӘӨЖ 81'373.45

КІРМЕ СӨЗДЕР ЖАЙЫ («Қырымның қырық батыры» жыры негізінде)

Шалғынбай Нұрбек
Shalgynbai_nurbek@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университеті, Астана қаласы, Қазақстан,
Ғылыми жетекшісі – Кенжалин Қ.К.

«Мәдени мұра» бағдарламасы аясында жарық көрген «Бабалар сөзі» сериясының 50 және 51 томдарынан орын алған «Қырымның қырық батыры» эпикалық жырларының лексикалық қабатының бір бөлігін кірме сөздер құрайды. Кірме сөздердің ішіндегі орыс тілінен енген сөздер бірнеше ғана кездеседі. Дегенмен Ноғайлы дәуірінің туындыларында орыс сөздерінің кездесуіне сын көзбен қарау керек. Жыр бойындағы араб және парсы сөздерінің қазақ тілінде әдеби нормалану үдерісі ертеректен бастау алса, орыс сөздерінің енуі одан бертіндегі ғасырлар еншісінде. Ғалым Рабиға Сыздықованың сипаттауынша: «Орыс сөздері немесе орыс тілі арқылы енген шет тілі сөздері XVIII ғасырдағы қазақ көркем әдебиеті тілінде жоққа тән. Тіпті ауыз әдебиеті нұсқаларында жиі кездесетін шай, самаурын, пәуеске, тарантас сөздері мен орыс саудасымен бірге келген киім-кешек, үй мүлкі, әртүрлі бұйым атаулары, мүмкін сөйлеу тіліне енгенмен, сол тұстағы поэзия тілінен орын алмаған» (Сыздықова 2014: 157). Демек жырдағы орын алған бірнеше ғана орыс сөзі жырлаушылар тілі.

Ал ерте кезден тілге енген араб және парсы сөздері белгілі бір деңгейде фонетикалық өзгеріс жасап, әдеби нормаланып, жырда белсенді қолданылған. Ахмет Байтұрсынұлы «Жазу тәртібі» деп аталатын мақаласында «Тобы бөтен болса да, қазақ тіліне келіп сіңген, қазақтың